Cîți dintre noi privim spre viitor și cîți în trecut? Imaginea pe care o avem despre vremurile de odinioară ne ajută ori ne împiedică să ne planificăm viața? Ce cred specialiștii cînd e vorba despre erorile, parțialitatea ori excesele care marchează înțelegerea noastră despre trecut? Am cerut istoricilor Transilvaniei să își spună părerea. Viziunile lor despre un trecut, totuși, comun sînt atît de diferite, încît înainte de orice ni s-a părut important să știm dacă istoria ardeleană este definitiv spartă în cioburi sau se poate spera într-o reconstituire a mozaicului ei. De aceea am formulat trei întrebări:

1. Deocamdată nu există decît istorii parțiale ale Transilvaniei. Credeți că este dezirabilă o istorie a acestei provincii care să sintetizeze trecutul tuturor comunităților care trăiesc în ea?
2. Cum vedeți posibilă realizarea unui asemenea proiect?
3. Care sînt problemele care necesită în mod obligatoriu o abordare transetnică?

Răspunsurile le publicăm începînd chiar cu acest număr.

Redacția

Ovidiu PECICAN

A înțelege a devenit crucial, și nu a demonstra

1. Mărturisesc că atunci cînd am conceput, împreună cu *Molnár* Gusztáv, cele trei întrebări ale chestionarului de față am simțit că, formulîndu-le, încercam să ajung la colegii mei de meserie ale căror preocupări – mult mai ample ori, dimpotrivă, mai circumscrise – îi făceau să treacă indiferenți (ori chiar ostili) față de această prioritate. Chestiunea, detaliată în trei părți autonome, este una singură. Am formulat-o în forma cea mai neprovocatoare cu putință nu din pricina unei neîndemînări jurnalistice, cît pentru a nu inflama un subiect care pentru mulți colegi părea să fie... tabu.

Ca și în cazul psihanalizei însă, unde viitorul expert este și primul ins supus analizei, onest este ca întîiul care răspunde întrebărilor proprii să fie cel care a formulat întrebarea. Voi spune prin urmare că doresc, într-adevăr, o asemenea istorie totalizantă, globală, adăugînd imediat că o văd adițională celorlalte versiuni (germană, maghiară, română, evreiască etc.). Nu se pune, cred, problema unei dizlocări, ci a unei completări a reprezentărilor istoriografice despre trecut cu încă o direcție. Folosul ei ar fi imediat sesizabil, devenind vizibile imediat raporturile sociale, politice, etnice, culturale, de mentalitate între diversele comunități umane care au alcătuit, de la o perioadă la alta, populația Transilvaniei.

Un alt profit – pe care nu vreau să îl trec cu vederea – ar fi că un astfel de proiect ar furniza date și interpretări utile și redimensionării fiecăreia dintre versiunile focalizate etnic. S-ar înlătura astfel erorile de perspectivă și s-ar îngusta șansele ca versiunile manipulate ideologic să aibă credibilitate în ochii cititorului mai puțin avizat.

2. Nu este strict necesar – deși ar fi un frumos gest de solidaritate intelectuală – ca, pentru a scrie o astfel de istorie comună întregii populații ardelenești, să se alcătuiască echipe de experți recrutați din rîndul celor trei etnii proeminente în trecut (români, maghiari, germani). La urma urmei, o echipă de istorici români – sau evrei, sau maghiari etc. – cu un program onest asumat și nuanțat formulat în principalele lui compartimente, ar putea da o sinteză valoroasă de istorie a Transilvaniei chiar și fără a apela la alibiul – „corect politic” – al includerii de reprezentanți ai alterității în echipă.

Nu cred că este obligatoriu, într-o etapă cînd încă nu s-au eliminat suspiciunile reciproce, să se apeleze la echipele mixte. Pe de altă parte, țin să menționez explicit că o asemenea echipă mi s-ar părea o realizare în sine, satisfăcînd exigențele minimale ale așezării pe noi baze a încrederii reciproce și, la urma urmei, ale conviețuirii.

Revenind însă la ipoteza istoriei „transetnice” scrisă de o echipă monocromă, esențial este cred ca viziunea acesteia să fie una vădind respect și interes real față de aporturile tuturor comunităților ardelenești care au asigurat dezvoltarea vieții din provincie de-a lungul timpului. Aici este de văzut cum stăm cu adevărat, fiindcă altminteri s-au mai văzut versiuni naționaliste girate și de cîte un component minoritar al colectivului redacțional...

În cazul unei asemenea opțiuni, personal aș apela, în orice caz, măcar în stadiul în care lucrarea ar fi gata într-o primă versiune, la lectura avizată a cîtorva colegi de altă etnie, experți în problematica investigată.

Aș sublinia și faptul că, pentru a da la iveală o asemenea versiune nu mi se pare esențial ca autorii să cunoască în detaliu fiecare epocă și fiecare dintre variantele „etnic” configurate despre acele epoci. Atunci cînd scriem sinteze nu cred că este datoria noastră să investigăm, la rîndu-ne, punct cu punct, măruntaiele unui moment istoric. Abilitățile care se cer în acest caz îmi apar ca fiind de altă natură, și anume: se cere cuprins cu privirea orizontul pe cît posibil întreg al studiilor publicate pînă în acel moment. Se mai dovedește util apoi un simț al proporțiilor (pentru a nu umfla un element sau altul al trecutului în detrimentul celorlalte), deci abilități de constructor. În fine, este nevoie de o excelentă capacitate de sinteză, prin eliminarea detaliilor nesemnificative și includerea esențialului în vederea accederii la o viziune echilibrată, în care cititorii diverselor comunități istorice transilvane să se recunoască. Aici este pariul și nu multă lume ar fi în stare să îl împlinească.

3. Problemele care au implicat contactele interetnice obligă la verificarea percepțiilor proprii conform unui celebru adagiu latin: *audiatur et altera pars*. Prin urmare, chestiunile legate de viața economică și socială, de raporturile politice nu au cum să fie omise dintr-o asemenea abordare. Dar nici măcar cele ținînd de cultura fiecărui grup etnic nu sînt scutite de aceasta. Un singur exemplu: cum poți înțelege arhitectura bisericilor românești de lemn din Transilvania, ortodoxe fără a fi bizantine? Dar a celor de piatră, tot românești și tot ortodoxe, deși baroce ca formă, din secolele XVIII-XIX? Inutil să mai atrag atenția asupra contaminărilor reciproce în domeniul portului popular, a liniilor melodice folclorice și a mișcărilor dansului tradițional.

Pe scurt, foarte puține lucruri din trecutul propriu pot fi înțelese fără a apela la trecutul celorlalți. Rezultă de aici că a înțelege a devenit crucial, și nu a demonstra.

♦

K. LENGYEL Zsolt

Criteriile operei „totale”

1. O astfel de lucrare este de mult timp așteptată în cercul oamenilor de știință și al cărturarilor. Acest lucru este evident și prin faptul că au existat deja încercări în acest sens. Din partea maghiară, cea mai avansată lucrare de acest gen este *Istoria Transilvaniei* în trei volume, realizată de *Institutul de Istorie al Academiei Maghiare de Științe*, care a fost publicată apoi și într-un singur volum, în limba maghiară și în mai multe limbi străine. Din partea sașilor ardeleni, lucrarea intitulată *Mică istorie a Ardealului* a lui Harald Roth, publicată întîi în limba germană, iar mai recent, într-o ediție revăzută, în limba maghiară, oglindește cel mai convingător intenția de a trata subiectul într-un mod cuprinzător. Nu am cunoștință de un exemplu asemănător în istoriografia română.

Dar din ce punct de vedere să fie „totală” lucrarea dorită? Istoriile Transilvaniei apărute pînă în prezent, cuprinzînd o perioadă de timp mai mică sau mai mare, nu sînt parțiale numai pentru că se concentrează asupra relației româno-maghiare, româno-germane sau maghiaro-germane, ci și pentru că unele se axează pe istoria politică, altele pe cea culturală, socială sau economică. Cele două lucrări amintite mai sus încearcă să combine metodele și rezultatele diferitelor ramuri ale științei istoriei – și cu succes considerabil –, dar, desigur, pregătirea profesională individuală a autorilor limitează această privire de ansamblu asupra subiectului. Pentru că oricît de pregătit ar fi un istoric, el nu poate avea aceeași erudiție în toate disciplinele și științele asociate care ar putea avea un cuvînt de spus în tratarea subiectului.

Cauza cel mai greu de demonstrat sau de negat a acestor accente unilaterale o constituie concepția autorilor privind definițiile. În faptul că încearcă să includă Transilvania în istoria universală a națiunii de care aparține o comunitate etnoculturală din Transilvania și să o trateze ca parte a țării-mamă din perioada respectivă sau în funcție de aceasta. În același timp, ei nu neagă faptul că anumite trăsături determinante ale acestei regiuni provin din situația oarecum intermediară a acesteia, avînd ca rezultat un anumit grad de independență. Drept consecință comună a abordării din punct de vedere al istoriei naționale, respectiv regionale, apare o formulă de integrare duală, conform căreia, în general, a existat un sistem de relații în interiorul Transilvaniei care, permanent sau pe intervale de timp, s-a aliniat unor sfere de influență de nivel mai înalt, într-o anumită măsură reciproc exclusive, maghiare, române sau – în anumite perioade – germane (austriece), eventual s-a asimilat acestora, din proprie inițiativă sau în urma presiunilor externe. Istoriile Transilvaniei pot deveni parțiale tocmai prin accentuarea anumitor conotații externe ale integrării intraregionale, reușite sau eșuate. Pentru a rămîne la cele două exemple menționate, perspectiva „săsească” este prezentă pe alocuri la Roth – în cazul lui, nu în forma unei țări-mamă, ci prin aprecierea favorabilă a influenței dinastiei Habsburgice asupra Transilvaniei –, la fel cum apare perspectiva „maghiară” în lucrarea în trei volume din Budapesta, care pornea de la cadrul țărilor Sfintei Coroane.

Prin urmare, există cel puțin trei modalități prin care istoriografia referitoare la Transilvania poate învinge parțialitatea de pînă acum. În primul rînd, prin elaborarea unui model fundamental de analiză a relațiilor româno-maghiaro-germane și antrenarea în acest model a celorlalte naționalități, după specificul perioadei studiate. În al doilea rînd, mesajul imaginii deja rotunjite în acest fel trebuie formulat de diverse ramuri ale istoriografiei și discipline asociate, prin apelul la interdisciplinaritate. Iar în al treilea rînd, ar trebui întărită baza de cercetare regională. Un punct de vedere care înlesnește această din urmă sarcină este una din măsurile originalității istoriei Transilvaniei, și anume autonomia, care – fie ea relativă sau de un nivel mai înalt – putea fi un scop în sine sau eventual un punct de sprijin în așteptarea unei afilieri dorite dar imposibile la momentul respectiv. În consecință, o întrebare de bază a analizei din punct de vedere regional se referă la *funcția* pe care i-o atribuiau *dezvoltării independente a Transilvaniei, rezultatele finale pe care le așteptau de la aceasta* anumite popoare sau comunități care trăiau aici, în diferite momente ale istoriei.

2. Pe calea indicată în răspunsul precedent, doar un grup de mai mulți specialiști ar putea să-și asume cu sorți de izbîndă această sarcină. Ar trebui să fie reprezentate toate ramurile științelor umaniste, de la arheologie la etnografie, de la lingvistică la istoria artei, de la politologie, istoria economiei pînă la sociologie. Dintre diferitele metode trebuie aleasă cea potrivită în funcție de întrebările-cheie ale fiecărei perioade în parte.

Ar fi indicat să se lucreze cu un grup de autori care este mixt și din punct de vedere al naționalității. Astfel ar fi mai ușoară colectarea și evaluarea literaturii de specialitate produse în diferite limbi și totodată s-ar reuni concepțiile de definire a istoriilor naționale în cadrul unui proiect de istorie regională. Conceptele și modalitățile de expunere detaliată, iar apoi de realizare a acestora ar trebui discutate în cadrul unei consfătuiri profesionale, după evaluarea printr-un chestionar a cerințelor tematice și a posibilităților de colaborare a autorilor.

Pe parcursul elaborării conținutului planului și scrierii lucrării trebuie pus un accent deosebit pe evaluarea culegerilor de documente și a textelor publicate în ultimii zece ani. În vederea realizării unei istorii regionale cuprinzătoare, autorii nu pot efectua cercetări de bază în arhive, dar trebuie neapărat să se bazeze pe surse tipărite. În acest domeniu am putut fi martorii unei activități publicistice intense în anii trecuți atît în Ungaria și România, cît și în țările occidentale. Aceleași observații sînt valabile și în privința literaturii de specialitate internaționale.

O întrebare cheie a pregătirii organizatorice este: în ce context profesional (de redactare), lingvistic și editorial se potrivește un asemenea demers? Și pe acest plan ar trebui urmărit un aspect mixt din punct de vedere național, respectiv un volum sau volume publicate în mai multe limbi. În vederea evitării localizării și pentru a mări șansele distribuirii în străinătate, colectivul de autori nu ar trebui să se limiteze la specialiști români-maghiari-germani din Transilvania. Într-un număr mare de instituții de cercetare și universități din Europa de Vest lucrează colegi originari din Ardeal sau născuți în alte țări, care ar putea contribui cu idei fundamentate științific la tratarea acestui subiect.

3. Probabil că nici în continuare nu ne putem aștepta la apariția unor opinii unanim acceptate privind întrebările care în mod tradițional constituie subiect de dispută, opinii care ar putea fi formulate de un singur colaborator în numele tuturor coautorilor volumului/volumelor. Din acest motiv, subiecte cum ar fi geneza popoarelor în Evul Mediu, perioada Principatelor sau mișcările naționalităților, iar apoi ale minorităților din epoca „modernă” ar trebui scrise, parțial sau integral, separat de către un autor maghiar, unul român și unul german. Ceea ce ar însemna că, în anumite subiecte, lucrarea nici măcar nu ar încerca să unifice concepțiile. Din punctul de vedere al politicii redacționale și editoriale, acest procedeu este relativ rar – și poate fi privit negativ de publicul cititor mai larg –, dar pare inevitabil în privința istoriei Transilvaniei dacă dorim să includem în același proiect cercetători de marcă ai tuturor națiunilor conlocuitoare.

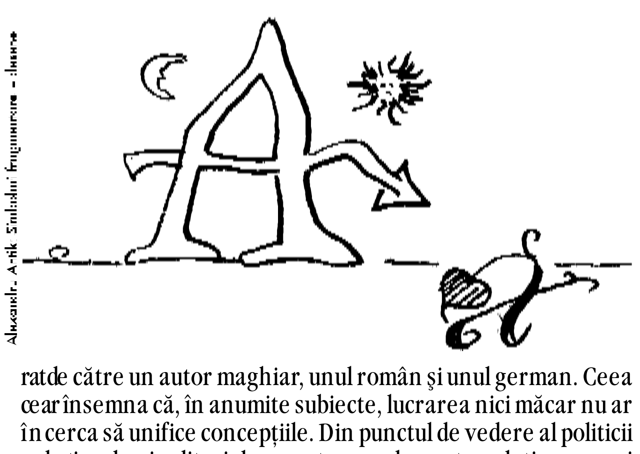

Din celelalte posibile problematici care ar necesita o abordare transnațională aș dori să mai amintesc una: cea a curentelor spirituale europene (cum ar fi creștinismul, Reforma și iluminismul) cu care fiecare grup etnic-social-național al regiunii a avut tangențe, chiar dacă în moduri diferite, însă cu consecințe pe termen lung și, din acest motiv, analiza comparativă a acestora este deosebit de binevenită.

Traducere de VENCZEL Enikő

1960, Cluj; *Institutul Maghiar din München*, director executiv; Ludwig-Maximilians-Universität, asistent; *Ungarn-Jahrbuch 24*, München, 2000.